

NHỚ LẠI NGÀY XƯA

Trần Văn Lâm

Cách đây hơn 70 năm, khi còn cắp sách đi học ở Trường Petrus Ký, tôi đã mục kích một việc mà đến nay vẫn chưa quên. Xin kể lại sau đây với hy vọng góp thêm một phần trong sự hiểu biết của các bạn ái hữu Petrus Ký.

Sứ mạng truyền bá văn minh (Mission civilisatrice)

Danh từ rất kêu này được người Pháp hãnh diện hô to mỗi khi đến đô hộ một quốc gia chậm tiến nào mà trong đó có Việt Nam. Người Pháp cho đó là sứ mạng thiêng liêng của họ. Muốn hiểu sứ mạng cao thượng này tôi tưởng nên xem qua tổ chức giáo dục tại Việt Nam, trong thời đất nước ta bị đô hộ, tổ chức lúc ấy được gọi là chương trình Thalamas.

Đầu tiên là cấp sơ học. Trẻ em phải có tối thiểu 13 tuổi mới được thi cấp bằng Sơ học. Kế tiếp, nếu muốn được vào trường công để học 4 năm lấy bằng Trung học, thì phải dự thi tuyển. Khi thi bằng Trung học (Diplôme d' étude primaire supérieure Indochinoise gọi tắt là DEPSI hoặc brevet élémentaire) thì thí sinh phải có ít nhất 17 tuổi.

Sau đó nếu muốn học lớp Tú tài để sau này đi đại học thì phải thi tuyển vào trường Petrus Ký. Học hai năm đầu tại đây rồi thi Tú tài I, và thêm một năm chót để thi Tú tài II. Các môn học của hai tú tài Việt gồm cả Toán, Vật lý và Văn khoa. Ngoài ra thí sinh phải có tối thiểu 20 tuổi.

Toàn lãnh thổ Việt nam chỉ có một trường đại học tại Hà Nội dạy các môn Y, Dược, Luật và Kiến trúc. Muốn được nhận vào trường, đương sự phải có bằng Tú tài Việt I và II, và đã xin được tương đương với bằng tú tài Pháp. Sinh viên nào được học ở trường Pháp thì lại được học xong tú tài khi 17 hoặc 18 tuổi. Hai năm chót lớp tú

tài thì họ được lựa hoặc Toán pháp, hoặc Văn chương, chớ không phải học cả hai môn như bên Việt Nam.

Dụng ý của chánh phủ đô hộ rõ như ban ngày : rào đón khó khăn để đào tạo một số ít người trí thức mà thôi. Những gia đình có phương tiện tài chánh đều gửi con đi học bên Pháp, chỉ còn một số ít ở lại trong nước, hoặc ngừng học sau khi đậu tú tài, hoặc đi xe lửa từ Sài Gòn ra Hà Nội học.

Nhiều học sinh không đủ phương tiện tài chánh thì qua Pháp bằng cách làm bồi dười các tàu chở hàng Pháp đi từ Sài Gòn qua Marseille.

Năm 1928 trường trung học dành cho con em Việt Nam, Collège de Cochinchine, được đổi tên là Lycée Petrus Ký. Các lớp Việt Nam được tạm gửi bên trường Pháp Chasseloup Laubat, lần lượt được dời về trường Petrus Ký.

Cho đến năm 1932 thì trường Petrus Ký mới có đủ các lớp trung học và 3 lớp tú tài Việt mà cấp bằng được gọi là Bachot Local.

Muốn được nhận vào Petrus Ký, thì học sinh phải qua cuộc thi tuyển, vì vậy một số đông không được tuyển phải đi trường tư hoặc bỏ học. Phần lớn học sinh được nhận cấp trung học ở vùng Sài Gòn, Chợ Lớn và các tỉnh miền bắc Sài Gòn. Đến cấp tú tài thì trường nhận thêm học sinh thuộc Mỹ Tho, Cần Thơ và các tỉnh lân cận.

Đối với nữ học sinh thì chỉ có một trường tên Gia Long hay là áo tím vì đồng phục của học sinh là áo dài màu tím. Về sau học sinh không bị buộc mặc đồng phục màu ấy nữa, nhưng tên áo tím vẫn được quen dùng gọi tên trường.

Sau khi được bằng thành chung (Diplôme) nếu muốn tiếp tục học lớp tú tài Việt thì nữ học sinh phải xin qua trường

Petrus Ký, chung với lớp bạn trai. Đó là một quyết định không dễ, vì thời ấy còn quen e lệ, vì đạo đức xưa có dạy "Nam nữ thọ thọ bất tương thân". Vì lý do ấy mà chỉ có một số rất ít phụ nữ qua trường Petrus Ký. Một vài nữ học sinh xuất sắc về Pháp văn, hoặc có phương tiện xuất dương tiếp tục học bên Pháp. Họ học thêm hai năm để lấy bằng Brevet Supérieur để sau này đi dạy Pháp văn ở trường trung học. Vài vị nữ giáo sư này lên được đến chức hiệu trưởng trường công Pháp hoặc Việt (Trường Gia Long, Đồng Khánh hoặc Đồng Xuân).

Trong những năm học tại Petrus Ký (1927-34) tôi được biết chỉ có một mình anh Trần Văn Trai, học trên tôi 2 năm, thi lấy bằng Brevet Supérieur, sau khi đã có tú tài Việt I và II. Nhưng anh ấy lại đi học Luật và sau này trở thành một luật gia và chính trị gia có tiếng trong Nam.

Phát cờ Gia Long tại Petrus Ký

Người phụ nữ đầu tiên qua so vai với bạn trai tại trường Petrus Ký là chị Nguyễn Thị Ngọc. Chị học trên tôi 2 lớp tú tài Việt, cho nên tôi không được quen, vả lại khi ấy lớp của chị chỉ có vài học sinh mà thôi cho nên không được ai để ý. Sau đó chị du học bên Pháp và hành nghề Nha khoa.

Được đặc biệt để ý là hai chị áo tím vào Petrus Ký, lớp tú tài I năm 1931. Tôi gián tiếp được biết hai chị ấy từ trước, cho nên sự tiếp xúc và liên lạc với hai chị có phần dễ ngay từ lúc đầu: Chị Dương Thị Liễu có người anh cả là giáo sư tại Petrus Ký, thầy của tôi mấy năm trước; chị Nguyễn Thị Vàng có một người anh là bạn cùng lớp với anh tôi và cha mẹ tôi cũng là bạn của cha mẹ chị ấy.

Ngày tựu trường, hai chị Liễu và Vàng, lượt lượt trong áo dài tím, xếp hàng vào lớp với đám trai. Tất cả chúng tôi đều chăm chú nhìn hai chị như xem một cái gì quá lạ, chưa bao giờ được thấy tại trường.

Đến giờ chơi, nhiều bạn trai tôi xầm xì rằng: "Hai chị này gan thật. Phải có bản lĩnh "ngon lành" mới dám qua trường này đo tài với nam nhi". Có vài bạn khác lại nói: "Hai chị này muốn múa búa trước cửa Lỗ Bang".

Xầm xì kéo dài cả tuần mới tan vào im lặng, cho đến khi trong các cuộc thi toán chị Liễu thường về đầu, và luận văn Pháp thì hai chị luôn luôn được xếp hạng ưu.

Có vài bạn của tôi giữ êm lặng, nhưng để ý vào lời ăn nói và đi đứng của hai chị thì khen là giọng nói thanh tao, tướng đi yếu điệu, thật đúng như người phụ nữ Việt Nam. Nhưng có bạn lại không chia sẻ lời khen mà lại chê rằng phải chi hai chị cao hơn mới xứng với cái đẹp áo dài màu tím.

Nhưng có một sự kiện mà không ai nói ra: Các bạn trai cảm thấy e ngại, sợ mình học kém hơn hai chị thì mất mặt nam nhi, cho nên cố gắng lên, như được một men thúc đẩy họ học hành.

Chọc ghẹo và phá phách là đặc điểm của các bạn trai mà trường Petrus Ký cũng không tránh khỏi. Một hôm, ngoài giờ học thấy trên bản đen trong lớp có ai viết không biết: "Je vous aime" (Tôi yêu nàng). Một ngày khác có giấy bôi keo để ở băng ngồi của hai chị. May cho hai chị thấy và vứt đi, nếu không thì đã bị dính ở quần áo.

Các lớp Vật lý (Physique) được dạy ở giảng đường lớn của trường, băng đảng trước thấp hơn đảng sau. Hai chị thường ngồi băng đảng trước. Ngày kia anh Nguyễn Văn Trấn ngồi phía sau chị Vàng. Anh rấn mắc đạp lên áo dài của chị. Chị quay đầu lại và mắng "Thằng quỷ" mà không giận.

Sau khi có Tú tài Việt, chị Liễu đi Hà Nội học Dược, còn chị Vàng đi dạy Pháp văn tại một trường trung học. Cả hai đều được sự kính mến của các bạn cùng lớp tại Petrus Ký.

Trần Văn Lắm - 5/2000